

BORBE U TUROPOLJU- POD KOMANDOM GLAVNOG ŠTABA HRVATSKE

USILJENI MARS PREKO SAVE

Zamorene trodnevnim borbama, jedinice su povučene u rejon Čazme,³⁰⁵ na područje sela Suhsje i Pobjenik Pavličana, da se odmore, srede i pripreme za predstojeće zadatke.³⁰⁶

Drugog decembra 1943. godine Glavni štab Hrvatske je uputio depešu štabu Druge operativne zone da Dvadeset osma divizija pređe u Pokuplje, i to što prije. U istoj toj depeši je stajalo da je Dvadeset prva brigada proglašena udarnom za uspjeh koji je postigla u Koprivnici.³⁰¹ Pošto je stigla u Pokuplje, Dvadeset osma divizija je dobila zadatak da uspostavi vezu sa Turopoljsko-posavskim partizanskim odredom, na liniji sela Kravarsko-Pisarevina-D. Kupčina.³⁰⁸

808 Naredenje štaba 28. divizije od 1. 12. 1943. za razmještaj jedinica. Arhiv VII, sig. br. 36—2, k. 1126.

³⁰⁶ Još dok se vodila borba za Čazmu 29. 11. 1943. GSH je radio-depešom naredio štabu 2. operativne zone da uputi u Turopolje 28 diviziju radi zajedničkih dejstava sa 8. divizijom NOVJ. Žbornik, tom V, knj. 22, str. 533

³⁰⁷ 28. divizija je dobila zaslužen priznanje; naziv udarne. Bilo je to priznanje cjelokupnom njenom sastavu, koji je pronio njenu borbenu slavu Šlavinom, Moslavinom, Bilo-gorom i Zagorjem, a u prvom redu onima koji su položili svoje mlade živote na oltar domovine.

³⁰⁸ Izvod iz knjige odaslatih depeša GS NOV i POH za decembar 1943. godine. Žbornik, tom V, knj. 22, str. 534, dep. 1390.

Naređenje za pokret je štab Dvadeset osme divizije izdao 3. 12. 1943.³⁰⁹ U jedinicama je zavladała užurbanost. Dotjerivala se oprema, a teško naoružanje i top predati su na čuvanje u Komandu moslavačkog područja.³¹⁰ Štab brigade je izdao naređenje za marš.³¹¹ Određen je rejon prikupljanja njenog ljudstva — šuma na raskrsnici puteva Suhaja — Grabovica. Odatle je započeo pokret 5. 12. u 10 časova. Obrazovala se marševska kolona, u kojoj su se jedinice kretale ovim redom: Prvi i Drugi bataljon, štab i prištapske jedinice, Treći i Četvrti bataljon. Išlo se pravcem Čazma — Čazmanska Dereza — Proključani — Marčani. U Marčane je trebalo da se stigne do 13 časova.

U divizijskoj koloni brigada je maršovala na začelju. Išla je pravcem: Marčani — Bešlinac — Predavec — Kloštar Ivanić, zatim preko željezničke pruge i puta Zagreb — Beograd, pa smjerom: Opatinec — Trebovce, do Oborova. Po dolasku u taj rejon Prvi bataljon je dao obezbjeđenje sjeverno od Oborova, Drugi prema Prevlaci, Treći prema Trebavecu Zelini. Do svanuća 6. decembra 1943. su sve jedinice prevezene na desnu obalu Save i tu se smjestile: Prvi i Drugi bataljon u Vrbovu, a Treći i Četvrti u Orlu. Pošto su postavile kružno obezbjeđenje Stružec — Senokoše — Topolovićev Mlin — Drneka — Granice, jedinice su u tim selima predanile.

Druga etapa marša je nastavljena kad se spustio mrak, pravcem Jagodno — Novo Čiče — St. Vukovina, pored Mraclina u sela Malu Bunu i Kravarsko. Po dolasku u taj rejon bilo je predviđeno da se bataljoni ovako razmjestе: Prvi u selo Barbariće, Drugi u Pustike, Treći u Kravarsko (sa štabom brigade) i Četvrti u Novo Brdo.

Dok je brigada bila na maršu neprijatelj je nije uznemiravao. Protutnjala bi neka kompozicija, ali to bi samo za trenutak prekinulo hodaње, a potom bi se nastavilo. Neprijatelj je otkrio pokret Dvadeset osme divizije,³¹² ali je procijenio da je riječ o njenom grupisanju s ciljem da

³⁰⁹ Naređenje štaba 21. brigade od 4. 12. 1943. godine potčinjenim jedinicama za pokret i <plan> marša. Arhiv VII, sig. br. 31—5, k. 1137.

³¹⁰ Cisteći pištolj komandir čete Milenko Jokić je usmrtio zamjenika komesara čete Mirka Smoljanovića iz Oljasa. Slavonska Požega.

³¹¹ Naređenje 28. divizije potčinjenim jedinicama za marš u Turopolje, 3. 12. 1943. Arhiv VII, sig. tor. 6—3, k. 1123

³¹² Arhiv VII, sig. br. mikrofilm 4—40—40. Zbornik, tom V, knj. 22, dok. 148, str. 708.

napadne Popovaču. Disciplina i red svih učesnika u marševskoj koloni bili su primjerni.

Terenski radnici su preduzeli sve da jedinice dobiju što više čamaca i drugih plovnih sredstava za prelazak preko nabujalih rijeka i kanala, a pogotovu u drugoj etapi, kad bude trebalo savladati Odru. Sve to, i još ponešto, omogućilo je da se marš izvede po planu.

POGIBIJA KOMESARA I RANJAVANJE KOMANDANTA BRIGADE

Iscrpeni od marša, borci Trećeg i Četvrtog bataljona su se po dolasku u selo Veliku Bunu smjestili po njegovim kućama radi odmora. Neki su se izuli i svukli da bi osušili mokru odjeću i obuću. Računajući da je u Maloj Buni ostao bataljon Sedamnaeste udarne brigade,³¹³ bataljoni nisu postavili obezbjeđenje. Nisu, čak, dali ni strażarsko obezbjeđenje četa i bataljona. Neprijatelj je naišao. To su otkrili mještani. Došli su nekima od boraca i probudili ih rekavši im da u selo ulaze ustaše i Nijemci. U štabovima bataljona u prvi mah u to nisu povjerovali, računajući da je u Maloj Buni Sedamnaesta brigada. Tek kada je ispaljeno nekoliko metaka bilo je jasno da je neprijatelj ipak tu.

Već oko devet časova počela je oštra borba. Druga neprijateljska kolona kretala se pravcem Turopolje — Buševac — Novo Selo — Podvornice. Najprije nije bilo jasno da li je neprijatelj znao o dolasku naših jedinica na to područje, pa je imao namjeru da ih iznenada napadne i odbaci od važne saobraćajnice, ili je išao u svoju redovnu pljačku pa je naišao na naše snage i tako je došlo do sukoba.³¹⁴

Ove neprijateljske vojske bilo je približno za jedan puk (dva bataljona ustaša i bataljon Nijemaca), dijelovi 317. njemačke divizije³¹⁵ (koja je prije 14 dana prebačena iz Francuske i Italije u to područje radi učešća u operaciji „Panter“³¹⁶ na Baniju i Kordun.³¹⁷

³¹³ Zbornik, tom V, dok. 32, str. 120, knj. 22.

³¹⁴ Isto, dok. 74, str. 267.

³¹⁵ Arhiv VII, sig. br. 4/46—47, mikrofilm (Muzej NO Zagreb).

³¹⁶ Isto, sig. br. 45/6—a, k. 8.

³¹⁷ „Čišćenje će se izvršiti na taj način što će 1. kozačka divizija, dijelovi 373. pješadijske divizije 2. lovačke hrvatske bri-

Da bi razbile Četvrti korpus NOVJ, uništile njegove baze za snabdijevanje i deportovale stanovništvo (pukovska zapovjest 670. grenadirskog puka), sa linije Karlovac — Ogulin su ka Petrovoj gori i Samarici nastupale 371. njemačka pješadijska divizija i — glavnina 1. kozačke konjičke divizije i dijelovi 373. njemačke divizije „Tigar“, kao i dijelovi domobranske 2. lovačke brigade. Do 20. decembra neprijatelj je na gotovo svim pravcima slomio otpor jedinica Četvrtog korpusa NOVJ i prodro na oslobođenu teritoriju pustošeći naselja i pljačkajući stanovništvo.³¹⁸

Bilo je očigledno da partizanski bataljoni nisu bili spremni da prime borbu, a neprijatelj je bio ocenio da je riječ o manjim snagama odreda. Bataljoni su se izvukli iz sela i u šumi više njega zauzeli položaj. Prvi bataljon, koji je bio u selu Ključić-Brdu, organizovao je odbranu zajedno sa Trećim bataljonom. Neprijatelj je žestoko nadirao prema položajima brigade.

Drugi bataljon se sa štabom brigade nalazio u selu Podvornici. Brzo su intervenisale njegove dvije čete. Kroz zaselak Grđane udarile su na neprijatelja s boka, zašle u pozadinu i nanijele gubitke. Oko 20 ljudi mu je poginulo i 15 ranjeno, a nije mogao da ih izvuče iz borbe. Dobro je uzdrman snažnim protivnapadom sva tri bataljona i odbačen s položaja. U tom okršaju su tri borca iz brigade poginula i pet je ranjeno.

Već oko 15.30 časova neprijatelj je odbačen još dalje, poslije čega se brigada razmjestila. Dva bataljona su otišla u Veliku Bunu, s tim što je ostavljena četa u predstraži (u selu Maloj Buni), Prvi bataljon je ušao u Ključić-Brdo, a Drugi bataljon sa štabom brigade u selo Podvornicu.

Cio dan je padala kiša, borci nisu bili ništa jeli, bila se spustila gusta magla, a vidljivost — samo nekoliko metara. Tek što su borci bili prišli kuhinji da bi dobili hranu, jedinice Drugog bataljona su ulazile u selo vraćajući se s položaja. Kad je komandir voda iz čete za vezu izvjestio komandanta brigade i načelnika štaba da se selu približa-

gade obrazovati zaprečnu crtu. prema kojoj će 317. pješadijska divizija prodirati na istok. U potpunoj tajnosti prema hrvatskim vlastima vršiti pripreme." Radiogram 2. tenkovske armije od 2. 12. 1943. komandi 15. brdskog korpusa za operaciju „Panter". Zbornik, tom V, knj. 22, dok. 143, 150 i 153.

³¹⁸ Hronologija NORJ, str. 624.

va neka jedinica, rekao je i to da se čula neka pištaljka nekoga iz njemačke komande. Komandant i načelnik štaba nisu u to povjerovali, jer su Nijemci dolazili sa zapadne strane, a tamo je bila slobodna teritorija. Za to vrijeme su Nijemci bili već prišli selu i odmah su otvorili vatru.

Nakon prvih pucnjava svi borci prištapskih jedinica, borci Drugog bataljona i štab brigade odmah su krenuli u pravcu odakle se čula pucnjava. To je bio spontan juriš i trajao je oko 20 minuta. Grupa od oko 60 njemačkih vojnika je razbijena. Ubijeno je 10 Njemaca, a među njima dva oficira i jedan podoficir.

Zarobljen njemački poručnik je izjavio da pripada 371. njemačkoj diviziji, koja je došla iz Francuske, da je njegova grupa trebalo da učestvuje u borbi u Maloj Buni, ali da su zakasnili i zalutali.

U opštem jurišu je sa grupom boraca poletjeo i komesar brigade Matija Vinković Slobodan. Naletio je prvo na njemački šarac, koji ga je smrtno ranio. Za njim je poletjeo i zamenik komesara Drugog bataljona Andrija Veselinović kojem je šarac gotovo presjekao noge. Poslije nekoliko sati je umro od zadobijenih rana. On je ranije bio siromašan seljak, a u partizanima hrabar, omiljen, miran i principijelan čovjek i borac, pa su ga svi cijenili. Bio je jedan od najboljih na partijskom tečaju u diljskom području.

Matija Vinković Slobodan, komesar Dvadeset prve brigade 58 dana. Rođen je 1922. u revolucionarnoj Slobodnici kod Slavenskog Broda, sin siromašnog seljaka. Završio je gimnaziju u Slavanskom Brodu, član je Skoja od 1939. godine. Zbog svoje revolucionarne djelatnosti više je puta izbacivan iz škole i hapšen. Njegovo selo je dalo plejadu revolucionara, među njima četiri narodna heroja. Stupi je u NOV aprila 1942. godine, član KPJ postao 1941. godine. Bio je hrabar i odvažan borac. Brzo je zapažen. Razvio se u pravog revolucionara. Bio je na svim funkcijama: delegat voda u Sedamnaestoj brigadi, komesar čete, omladinski rukovodilac brigade, komesar bataljona i, od oktobra 1943, komesar Dvadeset prve slavonske brigade. I svakoj funkciji unosio je sav svoj žar i polet u zadatke i postao omiljen kod boraca i rukovodilaca.

U tom jurišu je poginula i politički delegat Desanka Joka. Tako su zbog nepromišljenosti i istrčavanja stradali neki od rukovodilaca, a među njima i komesar brigade.

Tom prilikom je zaplijenjen jedan njemački laki prativavionski mitraljez, četiri šmajsera, 10 pušaka i dosta mina. Na sektoru M. Bune oko 30 ustaša je ubijeno i ranjeno, a kod Podvornice 10 Nijemaca. Iz brigade je osam drugova i drugarica poginulo i 10 ranjeno.

U dnevnom izvještaju glavnog štaba domobranstva broj 342³¹⁹ o toj borbi kaže se da su „gubici ustaša PTS 25 mrtvih i 16 ranjenih vojničara, a od Njemaca 12“. Za 21. brigadu se kaže da joj je 85 boraca poginulo, što je bilo, kao i obično, netačno.

Mada je Glavni štab Hrvatske depešom javio da se jedinice divizije odmire i sprema za predstojeće zadatke³²⁰, već istog dana, osmog decembra 1943, dobijen je telegram da je neprijatelj u dvije kolone prodro do linije Seničak — Vojnić i da nastoji da se probije ka Topuskom. Poslije dva sata primljena je i treća depeša. Sadržavala je zadatak da se ispita mogućnost napada na aerodrum Veliku Goricu, i to zajedno s Turopoljskim partizanskim odredom³²¹, kako bi se pariralo neprijateljskoj ofanzivi „Panter“ na Kordun. Dvadeset osma slavonska divizija trebalo je da se angažuje na pruži Zagreb — Sisak, a Šesnaesta omladinska brigada „Joža Vlahović“ da onesposobi prugu Zagreb — Karlovac³²².

Neprijateljska avijacija je bila veoma aktivna. Čak se vidjelo kad su avioni sleteli i uzlijeteli sa aerodroma Velike Gorice. Još tako reći nisu uzeli propisnu visinu, a već su bili nad našim položajima. Skoro da nije bilo sela koje dvanaestog decembra nije bilo mitraljirano i bombardovano. Najviše su bombardovani Podvornica i Kravarsko. Dok se povlačio iz sela ranjen je komandant brigade major Dako Puač. Jedinica je ostala bez komesara i komandanta za ciglo 24 časa.

Brigada se zatim spremala na svoju prvu diverziju na prugu između Turopolja i Mraclina. U tim mjestima su bili neprijateljski garnizoni, a prijetila je i mogućnost da neprijatelj brzo interveniše i iz drugih uporišta. Na postavljenu minu naišao je putnički voz. Pruga je porušena na više mjesta, pa je bila dva dana izbačena iz upotrebe.³²³ Bombardovanje sela se nastavljalo.

³¹⁹ Zbornik, tom V, knj. 22, dok. 152.

³²⁰ Zbornik, tom V, knj. 22, dok. 133, dep. 1486. 1490.

³²¹ Isto, depeša 1500.

³²² Isto, depeša 1522.

³²³ Arhiv VII, sig. 4/48—49 mikrofilm.

Četrnaestog decembra noću rušena je pruga Zagreb — Beograd između željezničke stanice Turopolje — Pešćanica. Oštećena je na više mjesta u dužini od tri kilometra. U toj akciji je brigadu napala jurišna domobranska bojna iz Turopolja. Poginuo je jedan partizan i ranjeno pet, među njima i komesar Prvog bataljona Tomo Kostelac. Saobraćaj na pruži se nije obavljao dva dana. Bilo je borbe i kod sela Pešćanice.³²⁴

Svaki, pa i najmanji predah između borbi korišćen je za politički rad sa borcima i narodom i za sređivanje i popunu jedinica. Za komandanta brigade postavljen je kapetan Dušan Kreća, zamjenik komandanta Sedamnaeste brigade,³²⁵ za političkog komesara Franjo Srempf Buba, komesar Drugog bataljona, za komesara Drugog bataljona Dušan Bilandžić Donjec, komesar treće čete Četvrtog bataljona, a za informativnog oficira divizije Miloš Carević, koji je do tada bio u Dvadeset prvoj brigadi. Za zamjenika komesara Drugog bataljona postavljen je Milutin Zec, obavještajni oficir Prvog bataljona, za informativnog oficira brigade Luka Vuksanović, informativni oficir Četvrtog bataljona, a za informativnog oficira Četvrtog bataljona Nikola Pretić, obaveštajni oficir Trećeg bataljona.³²⁰

U brigadi je održano savjetovanje sa komesarima bataljona. Na njemu je bio i komesar divizije Čedo Grbić Kedacije.³²⁷ Tu je naglašena potreba da se pojača idejno-politički rad u brigadi. Ozbiljan problem je bio to što je među borcima zavladao nostalgija za Slavonijom. Takvo raspoloženje je vladalo i kod dobrog broja rukovodilaca.

Uticaj HSS u tom kraju bio je znatan. Time se tumačilo to što narod nije primio sa oduševljenjem partizanske brigade premda je bio impresioniran borbenošću partizana i njihovih jedinica. Tih je dana izašao dvobroj brigadnog lista 5/6 i jedne bataljonske džepne novine.

Prvi i Drugi bataljon vodili su borbu s jačim izviđačkim dijelovima nepoznate ustaške jedinice na liniji sela Siljakovina — Velika Buna. Istog dana se vodila borba i na položajima Trećeg bataljona, kod Velike Bune. U svim tim sukobima učestvovala je i njemačka avijacija. Podržavala je svoje jedinice kada su bile u napadu. Borci su se dobro držali i odbili ustaški napad.

³²⁴ Arhiv VII, sig. br. 2—3, k. 473.

³²⁵ Arhiv VII, sig. br. 1—1/3, k. 1131.

³²⁶ Arhiv VII, sig. br. 3/3, k. 1131.

³²⁷ Arhiv VII, sig. br. 11/9, k. 1122.

NAPAD NA AERODROM KURILOVEC

Osim stalnog dejstva neprijateljske avijacije na prostori-
toriji na kojoj je bila Dvadeset i osma divizija, dodira s
neprijateljskim snagama u posljednja četiri dana nije bilo.
Neprijatelj se Vio ograničio na to da čuva saobraćajnicu i
objekte, na njoj, a danju je izviđao prugu radi otkrivanja
naših jedinica.

Naše jedinice su stalno upozoravane na kretanje ne-
prijatelja na teritoriji Korduna i Banije u vrijeme izvođenja
operacije „Panter”. Stab divizije je odlučio da, u sadejstvu
sa Turopoljskim partizanskim odredom i diverzantskim ba-
taljonom, u neposrednoj blizini Zagreba iznenada zada ne-
prijateju snažan udarac napadom na glavno skladište avi-
onskih bombi u Sopnici, 10 kilometara istočno od Zagreba,
i na aerodrom Kurilovec, kraj Velike Gorice, 12 kilometra-
ra od Zagreba.³²⁸

Devetnaestog decembra u 23 časa dva bataljona Se-
damnaeste brigade su napala aerodrom Kurilovec. Kurilo-
vec su branili „1. i 2. udarna zrakoplovna sat. i grupa Nije-
maca.”³²⁹ Borba je trajala oko dva časa. Cilj je postignut.³³⁰
Zarobljeno je 15 njemačkih vojnika i jedan kapetan, 150
domobrana legionara i jedan njihov poručnik. Oslobođe-
no je iz njemačkog zarobljeništva 450 italijanskih vojnika.
Uništena je 3. zrakoplovna sat. Zadobijen je veliki plijen:
14 puškomitraljeza i mitraljeza, tri protivavionska mitra-
ljeza, 45 pušaka i mnogo opreme. Uništen je neprijate-
ljev vozni park i zapaljene su barake.

Ostale jedinice su bile na obezbeđenju i izvodile di-
verziju na prugu Zagreb — Sisak i Zgareb — Karlovac.
Dignuti su u vazduh transportni voz kod Velike Gorice,
most od 30 n^etara kod Turopolja, željeznički most blizu
Zagreba dugačkog oko 15 metara, na pruži Zagreb — Kar-
lovac onesposobljena je tračnica u dužini od 1.200 meta-
ra.³³¹ Svu su noć odjekivale detonacije, koje su se čule i u
Zagrebu.

Dignuto je u vazduh 390.000 kilograma eksploziva,
municije i bombi. Eksplozija je učinila ogromnu štetu se-
lu Sesvetama a i u selu Sapnici su svi krovovi oštećeni a
slabije zgrade porušene.

³²⁸ Zbornik, tom V, knj. 22, dok. 106, str. 388.

³²⁹ Zbornik, tom V, knj. 22, dok. 165, 166. i 167.

³³⁰ Zbornik, tom V, knj. 23, dok. 11, str. 37.

³³¹ Arhiv VII, sig. 329.

U zasjedi od Zagreba je bila Dvadeset prva brigada, Prvi bataljon je očistio selo Odru, i Hrašće, dok je Treći zaposjeo saobraćajnicu. Velika Gorica — Zagreb, Četvrti bataljon u divizijskoj rezervi, a Drugi bataljon je otpratio ranjenike u Žumberk.

Čim je počela borba kod Velike Gorice, iz Zagreba je krenuo neprijatelj ev oklopni odred sastavljen od Nijemaca i ustaša. Naše jedinice nisu imale sredstva za borbu s tenkovima, a ni za zaprečavanje saobraćajnica. U brigadi nije bilo ni jedne protivtenkovske mine, a neprijatelj je napadao energično u toku noći. Pripadnike naših jedinica je zbunilo što je neprijatelj intervenisao noću. Ondje gdje je bila zasjeda nije bilo borbe, ali je neprijatelj tako intervenisao žestoko da je Treći bataljon ostavio na putu teški mitraljez. Tenk ga je pregazio.³³²

Veza između štaba divizije i štabova brigada je ovoga puta odlično funkcionisala. Stab divizije je na vrijeme obaviješten o neprijateljevoj intervenciji, te se Sedamnaesta brigada blagovremeno povukla. Samo jedan njen borac je bio ranjen. Na Velikoj Gorici je postignut vojno-politički cilj. Neprijatelj se u Zagrebu bio uznemirio zbog naših dejstava u njegovoj neposrednoj blizini, ali je bio nemoćan da nešto učini. Mogao je samo da konstatuje svoje velike poraze.³³³

U svom izvještaju neprijatelj je višim komandama priznao gubitke na Kurilovecu: „iz treće zrakoplovne sati jedan časnik je ranjen, pet domobrana je poginulo, 100 nestalo, jedan narednik i 30 domobrana se spasio od njemačkih ojačanja i osiguranja, 14 vojnika je poginulo (plus jedan časnik), 50 legionara su odveli partizani i 450 Italijana je zarobljeno. Uništen je zrakoplov, četiri barake su zapaljene, jedino se prva zrakoplovna sat održala do dolaska pojačanja iz Zagreba.“ ^

U akcijama u neposrednoj blizini Zagreba naše jedinice su stekle značajna iskustva. Na primjer: služba veze je veoma mnogo doprinijela tome što je postignut veliki borbeni uspjeh uz minimalne gubitke, a to je značilo da joj ubuduće treba pokloniti još više pažnje. Iako sa bataljonima što su bili u napadu nije bilo veze pošto su bili

³³² Izvještaj 21. brigade o napadu na Kurilovec. Arhiv VII, sig. br. 2/2, k. 1137

³³³ Vidi sig. br. 329.

ugovoreni znaci za prekid borbe i povlačenje, što je veza i na tom pravcu dobro funkcionisala.

To je bilo prvi put da se na zasjedu neprijatelja krene noću. Kako naši bataljoni nisu bili pripremljeni za takav napad, bili su iznenađeni i počeli su se povlačiti u neredu. Zaključeno je da ubuduće treba zaprečiti puteve prije napada i pripremiti se za protivtenkovsku borbu, tj. valja prekopati puteve, porušiti mostove i podići barikade.

Štab divizije je u svojoj procjeni zaključio da će neprijatelj energično nastupiti protiv nas i zato je naređeno brigadama da se prije zore udalje od objekta napada kako bi izbjegle udar tenkova i avijacije.

U osvetničkoj akciji su njemački avioni, u talasima, snažno bombardovali Kravarsko i druga sela oko njega u kojima je bila razmještena Dvadeset prva brigada. Nanijeli su mještanima veliku materijalnu štetu.³³⁴ Za odmazdu zbog rušenja pruge kod Velike Gorice, Nijemci i ustaše su objesili pored pruge o bandere 42 civila koje su doveli iz zatvora. To je izazvalo gnušanje u narodu.³³⁵

Nakon te akcije Dvadeset osma divizija je dobila priznanje za svoju tromjesečnu operativnu aktivnost. Na prijedlog Glavnog štaba Hrvatske,³³⁶ Vrhovni komandant NOV i POJ odao joj je pismeno priznanje koje glasi:

„Izražavam vam zahvalnost i priznanje, borcima i rukovodiocima 28. divizije na čelu sa p. pukovnikom Antićem, koji su pokazali veliko junaštvo i oslobodili Varaždinske Toplice, Čazmu, Ludbreg, Ivanjsku, Zlatar, Koprivnicu i uništili aerodrom kod Velike Gorice.

VRHOVNI KOMANDANT NOV I POJ
maršal TITO³³⁷

U borbama u Prokuplju 12 boraca iz Dvadeset prve brigade je poginulo, 30 ranjeno i šest dezertiralo a jedna patrola od tri borca je nestala.

Moglo bi se reći da aktivnost i rad s narodom u objašnjavanju ciljeva oslobodilačke borbe nikada nisu bili tako intenzivni kao u Moslavini. Jedinice su bile svako-

³³⁴ Zbornik, tom V, knj. 22, dok. 168, str. 766.

³³⁵ Vidi sig. 28, dep. GSH 1712, str. 566.

³³⁶ Isto, dep. 1793 od 23. 12. 1943.

³³⁷ „Brigadir“, 21. brigada, dvoboj 5/6 od decembra 1943. godine.

dnevno na obezbeđenju, i to preko cijelog dana, a noću se stalno išlo u akciju i u zasjede na glavnoj pruzi. Držali su se mitinzi, ali su slabo posjećivani. Narod oko Pisarovine i Kravarskog je tada bio pod dosta jakim uticajem HSS, a i blizina Zagreba je činila svoje. No tako nije bilo s narodom bliže Kupi. Narod iz Posavine je srdačno primio naše jedinice i bio im stalno na usluzi. Pokret je imao u tim selima jak uticaj.³³⁸

Izdavačka djelatnost je bila prilično uspješna. Izdat je dvobroj „Brigadira“ (5/6), a u Prvom i Trećem bataljonu su izdate džepne novine. Izašao je i vanredni broj brigadnog lista posvijećen pogibiji komesara brigade i komandanta Prvog bataljona. Agitprop je izdao i dvije brošure: o Nacionalnom komitetu oslobođenja Jugoslavije i o AVNOJ-u.

Pri štabu divizije je osnovan vojnopolitički tečaj za rukovodioce do komandira čete. Njegov starješina, komandir i nastavnik bio je bivši domobranski oficir Mile Glavaš, a politički komesar Zdravko Pečar, rukovodilac agitpropa Dvadeset prve brigade. Rukovodilac brigadnog agitpropa je zatim postao Mautner — Lilin Mirko,³³⁹ preživjeli jasenovački logoraš.

Drugi bataljon je iz Vukomiričkih Gorica otpratio ranjenike Dvadeset osme divizije i ranjenog komandanta brigade u Zumberak. Odatle su neki prebačeni u bolnicu u Liku, a većina težih ranjenika u Italiju, u savezničku bazu. Kolona s ranjenicima nije uspjela da prije mraka pređe prugu i put Zagreb — Karlovac, jer su ih, između Zagreba i Jastrebarskog, bile posjele jake neprijateljske snage. U koloni je bilo oko 100 ranjenika, na oko 40 dvosovinskih kola. Predanilo se u ravnici, u selima prema Pisarovini, što je bilo veoma opasno. Naveče se pokušalo ponovo da se pređu saobraćajnice i — uspjelo se, pa su ranjenici otpremljeni u Sošice i Sumarovu Dragu i tu predati radi transportovanja dalje. Komandant brigade je ostao u Svetoj Jani, odakle je kamionom prevezen dalje. Poslije nekoliko dana odmora, bataljon se bez većih teškoća vratio u sastav brigade.³⁴⁰

³³⁸ izvještaj komesara 28. divizije za vrijeme od 15. 12. 1943. do 1. 1. 1944. godine.

³³⁹ poginuo 22. 1. 1944. kod sela Sumanovca, Slavonska Požega, a sahranjen u selu Kutjevu.

³⁴⁰ Izjava komandanta 2. bataljona Pere Radivojevića Točka.

NEPRIJATELJSKA OPERACIJA „BOŽIC BATA” I POVRATAK DIVIZIJE U MOSLAVINU I SLAVONIJU

Uspješnim dejstvom i manevrom jedinice Četvrtog korpusa osujećena je neprijateljeva ofanziva „Panter” na Kordun,³⁴¹ i nastavljene su borbe s neprijateljem oko Gline i Dvora. Neprijatelj je nastojao da popravi utisak iz ofanzive „Panter” i stoga je organizovao svoje osnovne jedinice i uputio ih na Pokuplje u nadi da će uništiti ili odbaciti snage Dvadeset osme divizije koje su bile kod glavnih saobraćajnica. Tu je akciju nazvao „Božić Bata”³⁴² (Weihnachtsmann). Cilj mu je bio da uništi partizane na uzanom pokupskom području i da obezbjedi saobraćajnice.

U toj operaciji su učestvovala snage 371. njemačke pješadijske divizije tzv. 4. konjički kubanski puk 1. kozačke divizije. Dejstva su počela 25. prosinca 1943. godine, ali je i ta akcija propala, jer je Dvadeset osma udarna divizija na vrijeme napustila to područje i prebacila se preko Save u Moslavinu i dalje ka Slavoniji.

Partizanska obavještajna služba je otkrila neprijateljeve namjere. Glavni Štab Hrvatske je 23. 12. 1943. godine,³⁴³ uputio depešu Dvadeset osmoj diviziji i naredio joj da se odmah prebaci preko Save i da preko Moslavine krene u Slavoniju, u sastav Šestog korpusa. Na osnovi tog naređenja štab divizije je izdao 24. 12. 1943. godine naređenje za pokret.³⁴⁴ Maršruta divizije je imala tri etape, kao i kada se išlo iz Moslavine u Pokuplje. Sedamnaesta brigada je bila u prethodnici, a Dvadeset prva sa dijelovima divizije činila je glavninu i zaštitnicu.

U prvoj etapi se Dvadeset prva brigada 25. decembra do 12 časova prikupila u selima Velikoj i Maloj Buni, a Sedamnaesta u selima Šiljakovina, Gudcima i Dubranecu. Poslije odmora i pošto je pripremljena hrana, u sumrak se krenulo na put.

U drugoj etapi je Dvadeset prva brigada išla za Sedamnaestom pravcem: Mala Buna — Mraclin — Vukovina — Kuće — Poljana — Drnek, a kada je stigla na

³⁴¹ Zbornik tom V, knj. 22, dok. 133, telegram 1808, dok. 28, 140, 143 i 150.

³⁴¹ Zbornik tom V, knj. 22, dok. 176, 177 i 178.

^{MS} Zbornik tom V, knj. 22, str. 573, dep. 1797.

^{M4} (Zbornik, tom V, knj. 22, dok. 117, str. 427.

cilj, razmjestila se u selima Drneku, Orlu i Vrbovu, osiguravši se od Velike Gorice. U tim selima su jedinice predanile prvi dan katoličkog Božića.

U trećoj etapi Sedamnaesta brigada je produžila kao prethodnica pravcem Trebovec — Lipovec — Bešlinec — Marča, i stigla na marševski cilj — u sela Lipovčane i Mostare, gdje se razmjestila za odmor. Dvadeset prva je imala da stigne u Sveti Marč i sela Gornju i Donju Obrešku. Kada je prispjela postavljala je jaku zaštitnicu u selu Bešlincu. U tim selima brigade su se odmarale tri dana, a potom su nastavile ka Podravini.

Najveći događaj u tom mjesecu bio je prelazak divizije iz Moslavine u Pokuplje, preko Save, i povratak u Slavoniju. Prolazak tako krupne jedinice dva puta za 20 dana preko prostora nadomak Zagreba (30 kilometara) i predanjivanje na Savi između dvije strategijske saobraćajnice a da nije došla u dodir s neprijateljem, bio je zaista vojnički uspjeh. To što partizanske jedinice nisu otkrivene može se objasniti i velikom privrženošću posavskih sela narodnooslobodilačkom pokretu.

Terenski radnici i ilegalci učinili su sve kako bi olakšali taj marš i pokret divizije. Oni su bili vodiči i radili su na mobilisanju aktivista da motre neprijatelja i prikupljali plovna sredstva potrebna za prelazak kanala i rijeka. Valja napomenuti i to da su marš otežavale neprekidne kiše, od kojih su riječice bile nadošle a kanali postali gotovo nesavladivi. Voda i blato bili su najveće prepreke na tom maršu.

Svim savremeniciima je ostalo u sjećanju kako je narod okolnih sela prikupio čamce i napravio od njih pontonski most preko Odre, koja se bila izlila i bila teška prepreka. Iako su borci bili nevični na rijeci, i mada većina nije znala da pliva, kolona se ipak nije prekidala. Prethodnica, Sedamnaesta brigada, u povratku je sagrađila dva drvena mosta³⁷³ preko nabujalih kanala, a za to vrijeme je kolona stajala u mjestu i — u neizvjesnosti. Čekala je da se mostovi naprave. Zbog neprohodnosti tla bilo je potrebno skretati s marševskog pravca, a onda je put bivao duži i naporniji.

Iskustvo uči da se na takvim marševima, kada treba savladati velike prepreke, moraju isturati prethodnice i

³⁷³ Zbornik, tom V, knj. 23. dok. 172.

izvidnice koje će na vrijeme upozoriti na kritična mjesta: tesnace, vodene zapreke, mostove, da bi se jedinica osposobila za savlađivanje tih prepreka.

Već je bilo riječi o tome kako su borci primili prelazak preko Save. Ali to nije bila odlika samo Slavonaca. Tako je prilikom prelaska u Slavoniju velik broj Moslovljana ostao u moslovačkim i zagorskim jedinicama. Događalo se da kada neka jedinica otprati u Slavoniju ranjenike ili neki plijen, da se ta jedinica jednostavno prepolovi. Svi su nastojali da budu u jedinicama koje su operisale u blizini njihovog rodnog kraja. To je bilo problem za štabove i političke i partijske radnike za sve vrijeme rata.³⁴⁶

Savlađivanje velikih vodenih prepreka bila je složena borbena radnja. Većina boraca u brigadama nikad ranije nije ni vidjela veliku rijeku, a 95 odsto njih bili su neplivači. Za komandovanje je to bila ozbiljna glavobolja. Tu je, zatim, bilo nepoznavanje tla, pomanjkanje plovnih sredstava, jer ih je neprijatelj uništavao, pa ih je na mjesto prelaza trebalo donositi iz udaljenijih sela, itd. Zbog svega toga prelazi preko rijeke bili su uvijek spori, što je neprijatelju omogućavalo da preduzme protivmjere i osujeti kretanje.

Prilikom tog pohoda u Pokuplje vladala je zabrinutost zbog blizine Zagreba, aerodroma, Siska, Sesveta i drugih uporišta koja su činila spoljnu odbranu Zagreba. Iz njih je neprijatelj mogao da snažno i brzo interveniše šaljući jake snage koje su podržavale vazdušne i oklopne jedinice. No svega toga nije bilo.

Pošto "su se brigade odmorile i prikupile, i kada su sredile teško naoružanje i neke pozadinske jedinice, nastavile su pokret ka marševskom cilju — u širi rejon Virovitice.

Već 27. decembra Dvadeset prva brigada je stigla u Moslavinu i razmjestila se u selima Ivanjskoj, Babincu i Bereku. Neprijatelj je pomno pratio kretanje naših jedinica. Za njega je to bilo kao da se jake partizanske snage koncentrišu da bi napale na Bjelovar.³⁴⁷

Arhiv VII, sig. 11/9, k. 1122.

³⁴⁷ Vojnoistorijski institut, Beograd, mikrofilm 4/86, knj. 22, dok. 178.

Pokret je, međutim, prema planu, nastavljen ka Bilo-gori, gdje je brigada³⁴⁸ imala da se razmjesti radi odmora i mobilizacije novih boraca u selima Vukosavijevici, Turnašici, Sedlarici i Velikoj Crešnjevici.

Tu su se jedinice odmarale, štabovi su sabrali rezultate borbi i minulog marša, otpremani su izvještaji o brojnom stanju boraca i naoružanja, jedinice su popunjene i počeo se pripremati defile naših jedinica u smotri koju je imao da učini komandant Šestog korpusa Petar Drapšin.

^{M8} Vojnoistorijski institut, Beograd, sig. 1/17, k. 1122, naređenje za pokret.